

AN'ANAVIY DOIRA IJROCHILIGIDA IJROVIY TALQIN KONSEPSIYASI:
USTOZ-SHOGIRD AN'ANASI VA IJODIY YONDASHUV INTEGRATSIYASI

Sherzod Nazarov

Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti

“Vokal va cholg‘u ijrochiligi” kafedrasi o‘qituvchisi

MAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 01.05.2026

Revised: 02.05.2026

Accepted: 03.05.2026

KALIT SO‘ZLAR:

doira, ijroviy talqin,
usul, ustoz-shogird
an'anasi, ijodiy
yondashuv, an'anaviy
ijrochilik, ritmik
tafakkur, ijro maktabi.

Maqolada an'anaviy doira cholg'usi ijrochiligida ijroviy talqin masalasi an'ana, ustoz-shogird maktabi va zamonaviy ijodiy yondashuvlar kesimida tadqiq etiladi. Doira ijrochiligi ko'pincha faqat usulni ushlab turuvchi jo'rnovozlik vazifasi bilan izohlanadi; biroq amaliy ijro tajribasi uning ansamblni boshqarish, ritmik dramaturgiyani shakllantirish, kuy va raqs harakatiga ichki impuls berish, sahnaviy muloqotni tartibga solish kabi murakkab funksiyalarini namoyon etadi. Tadqiqotda talqin tushunchasi oddiy texnik ijro emas, balki usul matni, zarb tembri, dinamik muvozanat, barmoq plastikasidagi aniqlik, badihaviy sezgi va sahna mas'uliyati uyg'unligidan iborat ijodiy jarayon sifatida qaraladi. Maqolaning maqsadi - doira ijrochiligida an'anaviylik va ijodkorlik o'rtasidagi nisbatni ilmiy asosda yoritish, ijroviy talqinni baholash mezonlarini aniqlash hamda yosh ijrochilar uchun metodologik xulosalar ishlab chiqishdan iborat. Manbalar tahlili, qiyosiy-ijroviy kuzatuv va tarixiy-madaniy yondashuv asosida doira talqinining barqaror an'ana va individual ijro uslubi bilan bog'liq asosiy omillari ochib beriladi. Shuningdek, maqolada talqin madaniyatining pedagogik jarayon, vohaviy uslub, ansambl etikasi va sahnaviy mas'uliyat bilan bog'liq amaliy jihatlari ham alohida baholanadi.

Kirish. An'anaviy doira cholg'usi o'zbek musiqa ijrochiligida faqat ritmik jo'rlik vazifasini bajaradigan urma-zarbli cholg'u sifatida emas, balki musiqiy jarayonni tartibga soluvchi, ijroviy harakatga ichki barqarorlik beruvchi va ansambl tafakkurini boshqaruvchi muhim badiiy omil sifatida namoyon bo'ladi. Xonandalik, cholg'u ansambli, raqs, katta ashula muhitidagi ayrim holatlar, maqom ijrochiligi va xalqona tomosha an'analari doira usulisiz to'liq shakllanmaydi. Ayniqsa, mumtoz va an'anaviy ijroda usulning to'g'ri

yuritilishi kuy tuzilmasi, temp, badiiy kayfiyat va ijrochilararo muloqotning asosiy tayanchiga aylanadi. Shu bois doira ijrochiligidagi talqin masalasini faqat texnik zarbalar ketma-ketligi doirasida emas, balki ijrochining estetik tafakkuri, an'anani idrok etishi, shaxsiy uslubi va sahna madaniyati bilan bog'liq kompleks jarayon sifatida o'rganish zarur.

So'nggi yillarda an'anaviy cholg'u ijrochiligida texnik imkoniyatlarni kengaytirish, sahnaviy ko'rinishlarni modernizatsiya qilish, jamoaviy va yakka ijro shakllarini rivojlantirish tendensiyasi kuchaydi. Bu jarayon, bir tomondan, doira san'atining ijodiy salohiyatini kengaytirsa, ikkinchi tomondan, usul matnining an'anaviy ichki qonuniyatlarini yuzaki effektlar bilan almashtirib yuborish xavfini ham tug'diradi. D. Islomov doira usullariga nisbatan yuzaki munosabat yoshlar ta'limiga salbiy ta'sir ko'rsatishini qayd etib, "Bunday salbiy holatlarning oldini olish yo'llaridan biri - ustozlar merosini chuqur o'rganishdir" deb ta'kidlaydi [1. 5-b]. Demak, zamonaviy ijodiy yondashuv an'anaga zid hodisa emas; aksincha, u ustozlar merosi, usul tizimi va ijro maktablari tajribasini chuqur bilgan holdagina ilmiy va badiiy asosga ega bo'ladi.

Maqolaning dolzarbligi shundaki, doira talqini masalasi ko'pincha amaliy ijro doirasida o'rganilib, uning nazariy mezonlari etarli darajada tizimlashtirilmagan. Ayrim tadqiqotlarda doiraning tarixi, usullari, ijro texnikasi, pedagogik o'rgatish masalalari yoritilgan bo'lsa-da, aynan "talqin" tushunchasining doira san'atidagi mazmuni, an'ana va ijodkorlik o'rtasidagi chegarasi, ijrochining individual uslubini baholash mezonlari alohida nazariy muammo sifatida chuqur tahlil qilinishi lozim. Mazkur maqola shu ehtiyojdan kelib chiqib, an'anaviy doira ijrochiligida talqin hodisasini ilmiy-nazariy va amaliy ijrochilik mezonlari asosida yoritishga qaratiladi.

Tadqiqot maqsadi, vazifalari va metodologiyasi. Tadqiqotning asosiy maqsadi - an'anaviy doira ijrochiligida ijroviy talqin tushunchasining ilmiy mazmunini aniqlash, unda ustoz-shogird an'anasi va ijodiy yondashuvning o'zaro bog'liqligini ochib berishdan iborat. Mazkur maqsad bir necha vazifalarni talab etadi: avvalo, doira san'atida usul va talqin munosabatini aniqlash; ikkinchidan, ustozlar merosining ijrodagi barqaror mezonlarini ajratish; uchinchidan, individual ijro uslubining maqbul chegaralarini belgilash; to'rtinchidan, zamonaviy ijrochilikda texnika, sahnaviy ifoda va badiiy mazmun o'rtasidagi nisbatni tahlil qilish; beshinchidan, pedagogik jarayonda talqin madaniyatini shakllantirishga doir amaliy xulosalar ishlab chiqish.

Maqolada tarixiy-madaniy, qiyosiy-tipologik, ijroviy-tahliliy va manbashunoslik metodlariga tayanildi. Tarixiy-madaniy yondashuv doira ijrochiligini o'zbek musiqa amaliyotining keng konteksti bilan bog'lab ko'rishga imkon beradi. Qiyosiy-tipologik metod yordamida an'anaviy usul matni, vohaviy ijro xususiyatlari va individual talqinlar o'rtasidagi farqlar aniqlanadi. Ijroviy-tahliliy yondashuvda zarbning tembri, usulning barqarorligi, temp boshqaruvi, pauza, urg'u, dinamika va sahnaviy kommunikatsiya asosiy kuzatuv birliklari sifatida olinadi. Manbashunoslik metodi esa mavjud o'quv qo'llanmalar, maqolalar va metodik adabiyotlardagi dalillarni ilmiy muhokamaga jalb etadi.

Tadqiqot obyekti	Metodlar	Asosiy ilmiy natija
An'anaviy doira ijrochiligida usul va talqin munosabati	Manbashunoslik, tarixiy-madaniy, qiyosiy-ijroviy va tahliliy yondashuv	Talqin mezonlari: usulga sodiqlik, tembr-dinamika, marom, badihaviylik va ansambl etikasi

Tadqiqotda "talqin" atamasi ikki qatlamda qo'llanadi. Birinchi qatlam - mavjud usul matnini aniq, maromli va an'anaviy mezonlarga mos ijro etish. Ikkinchi qatlam - shu matnni ijro vaziyati, ansambl tarkibi, kuy xarakteri, raqs plastikasi, sahna muhiti va ijrochining badiiy idrokiga ko'ra jonlantirish. Shu ma'noda, talqin oddiy erkinlik emas; u an'anaviy qonuniyatlarni buzmasdan, ularning ichki imkoniyatlarini ijodiy ochish jarayonidir.

Adabiyotlar tahlili va nazariy asoslar. Doira ijrochiligiga oid adabiyotlarda, avvalo, ustozlar merosini o'rganish masalasi muhim o'rin tutadi. D. Islomovning "Maxsus cholg'u" o'quv qo'llanmasida doira usullarining nazariy va amaliy o'zlashtirilishi, ustozlar saboqlarini saqlash hamda ularni sayqallashtirib borish dolzarb vazifa sifatida ko'rsatiladi [1. 5-b]. Bu fikr doira ijrochiligidagi talqin masalasining negizida an'ana turganini anglatadi. Chunki ijrochi avvalo usulning nomi, ritmik tuzilishi, zarb artikulyatsiyasi, tembr imkoniyati va qo'llanish vaziyatini bilishi kerak. Bunday bilim bo'lmasa, ijodiy yondashuv shakliy effekt darajasida qolib ketadi.

Q. To'rayev doiraning o'zbek musiqa amaliyotidagi rolini yoritib, "Shashmaqom"ning eng zarur unsurlaridan biri ham doira usullari ekanini qayd etadi [3. 66-b]. Bu ta'kid doirani maqom jarayonining chetida turuvchi oddiy jo'rnavozlik vositasi emas, balki ritmik-mantiqiy tayanch sifatida anglashni talab qiladi. Maqom yoki mumtoz kuy ijrosida doira usulining barqarorligi ashula yoki cholg'u partiyasining ichki rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar usul sust, shoshma-shosharlik bilan yoki badiiy vaziyatga mos kelmagan holda yuritilsa, ijroning umumiy ohangi buziladi; aksincha, zarbning aniq va mazmunli yuritilishi ijrochilarni bir estetik markazga jamlaydi.

I. Rustamov doira ijrochiligi rivojida ta'lim tizimi, individual uslub va ijodkor shaxs masalasiga alohida e'tibor beradi. Muallif "Bugungi yosh doira ijrochisi shunchaki ijrochi emas, u salohiyatli va ijodkor shaxs bo'lishi lozimdir" degan xulosani ilgari suradi [2. 77-b]. Ushbu fikr talqin muammosini zamonaviy pedagogika bilan bog'laydi: doira ijrochisi tayyor usullarni yoddan takrorlovchi shaxs emas, balki an'anaviy ritmik tafakkurni anglab, uni sahnaviy va ijodiy vaziyatda mas'uliyat bilan qo'llay oladigan ijodkor bo'lishi kerak. Demak, talqin madaniyati nazariy bilim, amaliy ko'nikma, eshitish madaniyati va ijodiy fikrlash birligiga tayanadi.

Adabiyotlarda doira usullarining vohaviy va amaliy turlanishi ham qayd etiladi. To'rayev doira ijrochiligida Toshkent, Farg'ona, Xorazm, Buxoro-Samarqand hududlariga xos ijrochilik uslublari mavjudligini ko'rsatadi [3. 67-b]. Bu holat talqin masalasini yanada murakkablashtiradi. Chunki bir xil usul nomi turli ijro muhitida turlicha urg'u, tembr va harakat bilan talqin qilinishi mumkin. Bunda ijrochi uchun asosiy mezon - mahalliy uslubni

tashqi bezak sifatida emas, balki muayyan madaniy kontekst, ijro odati va badiiy mantiq bilan bog'liq hodisa sifatida anglashdir.

Shunday qilib, mavjud manbalar doira ijrochiligida uch asosiy nazariy tayanchni ko'rsatadi: birinchisi - ustozlar merosiga tayanish; ikkinchisi - usulning nazariy-amaliy mohiyatini chuqur o'zlashtirish; uchinchi - zamonaviy ijrochining ijodiy, ammo mas'uliyatli yondashuvini shakllantirish. Mazkur maqola aynan shu uchlikni "ijroviy talqin" tushunchasi atrofida birlashtiradi.

Doira talqinining asosiy mezonlari. An'anaviy doira ijrochiligida talqinning birinchi mezon - usul matniga sodiqlikdir. Usul matni faqat zarb belgilarining ketma-ketligi emas; u o'z ichiga ritmik davr, zarb joyi, urg'u tartibi, ichki pulsatsiya, pauza va harakat yo'nalishini qamrab oladi. Ijrochi usulni to'g'ri bilmasdan turib unga ijodiy munosabat bildira olmaydi. Shu sababli talqinning boshlang'ich nuqtasi - an'anaviy matnni buzmasdan, uning ruhini aniq etkazishdir. Bu jarayonda "bum", "bak", "bakko" kabi zarb birliklari shunchaki nom emas, balki tovush balandligi, tembr rangi, qo'l holati va barmoq artikulyatsiyasini belgilovchi amaliy tushunchalardir.

Ikkinchi mezon - tembr va dinamika madaniyatidir. Doirada bir xil ritmik shakl turli tembrlar bilan butunlay boshqa badiiy kayfiyat uyg'otishi mumkin. Masalan, markazga yaqin zarbning to'qroq va chuqur tovushi maromni mustahkamlasa, chetga yaqin engil zarblar harakatga sergaklik beradi. Ijrochi bunday tembr farqlarini maqsadsiz namoyish qilish uchun emas, balki kuy yoki raqs xarakterini ochish uchun ishlatishi kerak. Shu ma'noda, ijodiy yondashuv zarbni ko'paytirish yoki murakkablashtirish emas, balki zarur joyda zarur tovushni topish mahoratidir.

Uchinchi mezon - temp va maromni boshqarish. Doira ijrochisi ansambl ichida ko'pincha yashirin rahbar vazifasini bajaradi. To'rayevning "Musiqiy asar ijrosi paytida doirachi sahnadagi barcha ijrochilarning boshqaruvchisi hisoblanadi" degan fikri bu vazifani aniq ifodalaydi [3. 67-b]. Biroq bu boshqaruv tashqi hukmronlik emas; u eshitish, sezish va ansambl bilan nafas olish qobiliyatiga asoslanadi. Tajribali doirachi xonandaning nafasini, cholg'uchining frazasini, raqqosaning harakat impulsini oldindan his qiladi va usulni shu umumiy ijro oqimiga moslashtiradi.

To'rtinchi mezon - badihaviylik chegarasini bilish. An'anaviy ijroda badihaviylik mavjud, lekin u istalgancha erkin harakat qilish degani emas. Doirachining kichik bezaklari, urg'u o'zgarishlari yoki o'tish zarblari asarning badiiy mantiqiga xizmat qilishi lozim. Agar ijodiy qo'shimcha asosiy usulni soya ostida qoldirsa, talqin emas, namoyishkorlik paydo bo'ladi. Aksincha, ijrochi an'anaviy usulning ichki mantiqini bilgan holda unga nozik ruhiy harakat, tabiiy o'tish va dramaturgik jonlanish bersa, talqin badiiy qiymat kasb etadi.

Beshinchi mezon - sahna mas'uliyati va ansambl etikasi. Doira cholg'usi baland va ta'sirchan tovushga ega bo'lgani uchun u ansambl muvozanatini tezda buzishi mumkin. Shuning uchun doirachi o'z mahoratini ko'rsatish bilan birga, umumiy ijro madaniyatiga xizmat qilishi zarur. I. Rustamovning "faqat texnik va texnologik imkoniyatlardan

foydalanish bilan doira cholg'u ijrochiligida yuksak va e'tirof etgulik mahoratga ega bo'lib bo'lmaydi" degan xulosasi aynan shu masalaga daxldordir [2. 78-b]. Demak, talqin texnik imkoniyatni badiiy ehtiyojga bo'ysundirish san'atidir.

An'ana va ijodiy yondashuv uyg'unligi. Doira ijrochiligida an'ana va ijodkorlik o'rtasidagi munosabatni qarama-qarshi hodisalar sifatida talqin qilish to'g'ri emas. An'ana - ijrochiga tayyor shaklni takrorlash majburiyatini yuklaydigan qat'iy qolip emas; u ko'p avlodlar tajribasida sinovdan o'tgan ijroviy mantiq, ritmik tafakkur va badiiy mezonlar tizimidir. Ijodkorlik esa shu tizimni inkor etmasdan, uning ichki imkoniyatlarini muayyan ijro vaziyatida ochishdir. Shu sababli etuk doirachi uchun eng muhim vazifa - an'anaviy usulni saqlash bilan birga, uni tirik ijro hodisasiga aylantirishdir.

Ustoz-shogird an'anasi bu jarayonda asosiy mexanizm vazifasini bajaradi. Nota yoki yozma manba doira usulining umumiy shaklini ko'rsatishi mumkin, lekin zarbning og'ir-yengilligi, qo'lning qaytishi, barmoqlarning teri bilan uchrashish burchagi, zarb orasidagi mikropauza, ijrochi tanasining ichki maromi kabi nozik jihatlar ko'proq amaliy ko'rsatish va bevosita takrorlash orqali o'zlashtiriladi. Islomov ustozlar saboqlarini o'zlashtirish ijrochilarni "ilmiy, nazariy va amaliy bilimlar bilan qurollantiradi" deya xulosa qiladi [1. 114-b]. Bu xulosa ustoz-shogird an'anasining faqat axloqiy yoki tarixiy qadriyat emas, balki professional ijro madaniyatini shakllantiruvchi metodologik tizim ekanini ko'rsatadi.

Ijodiy yondashuvning maqbul ko'rinishi usulning mohiyatini chuqur his qilishdan boshlanadi. Ijrochi har bir zarbning vazifasini bilsa, o'z qo'shimchasini ham mantiqan joylashtiradi. Masalan, raqs jo'rligida zarbning harakatga impuls beruvchi xususiyati ustuvor bo'lsa, maqom yo'llarida marom, ichki vazminlik va ohangning rivojlanishiga bo'ysunish muhimroq bo'ladi. Xalqona bayram, marosim yoki sahnaviy kompozitsiyada esa doira usuli umumiy emotsional ko'tarinkilikni tartibga solishi mumkin. Demak, bir xil usulning talqini ijro vaziyatiga ko'ra turlicha badiiy mazmun kasb etadi.

Zamonaviy ijro muhitida doira san'atining yakka ijro, ansambl, raqs, teatrlashtirilgan sahna ko'rinishi va pedagogik mashq shakllari kengaymoqda. Bu kengayish tabiiy jarayon bo'lsa-da, unda mezon masalasi juda muhim. Agar ijrochi texnik murakkablikni mazmun o'rniga qo'ysa, doira san'atining an'anaviy nafisligi yo'qoladi. Agar u an'anaga haddan tashqari passiv yondashib, har qanday yangilanishdan voz kechsa, ijro muzeylashgan shaklga aylanadi. Eng maqbul yo'l - an'anani tirik ijro tajribasi sifatida davom ettirish va ijodkorlikni shu tajribaga mos ravishda rivojlantirishdir.

Ijroviy talqin va pedagogik amaliyot. Doira talqinini shakllantirishda pedagogik jarayon alohida ahamiyatga ega. An'anaviy ta'limda shogird dastlab usulni eshitadi, ustozning qo'l harakatini kuzatadi, zarbni takrorlaydi va asta-sekin ijrodagi ichki maromni sezishga o'tadi. Zamonaviy ta'limda bu jarayon nota, audio-video yozuv, texnik mashq va sahnaviy tajriba bilan boyishi mumkin. Biroq texnologik vositalar ustozning bevosita amaliy ko'rsatmasi o'rnini to'liq bosa olmaydi; ular faqat o'rganish jarayonini kengaytiruvchi yordamchi vosita sifatida samara beradi.

Talqin madaniyatini o'rgatishda uch bosqichni ajratish mumkin. Birinchi bosqich - me'yoriy ijro: shogird usul matnini, zarb nomlarini, qo'l holatini, temp va maromni to'g'ri o'zlashtiradi. Ikkinchi bosqich - kontekstual ijro: shogird usulning qaysi janr, kuy, raqs yoki sahna vaziyatida qanday qo'llanishini anglaydi. Uchinchi bosqich - ijodiy talqin: ijrochi an'anaviy mezonlarni saqlagan holda o'z badiiy sezgisini namoyon etadi. Bu bosqichlar izchil kechmasa, ijodiy talqin barvaqt va poydevorsiz shakllanadi.

Pedagog uchun eng muhim vazifa shogirda nafaqat tez va murakkab chalish qobiliyatini, balki eshitish, kutish, ansambl bilan muvofiqlashish, urg'uni his qilish va badiiy me'yorni bilish ko'nikmalarini tarbiyalashdir. Doira ijrochiligida "kam zarb bilan ko'p mazmun berish" qobiliyati ham mahorat belgilaridan biridir. Ayrim hollarda kuchli ijro ko'p zarb bilan emas, balki zarur pauza, nozik tembr va maromni buzmaslik orqali yuzaga chiqadi. Shu nuqtayi nazardan, talqin madaniyati ijrochining ichki intizomi bilan bevosita bog'liq.

Yosh doirachilar uchun metodik jihatdan quyidagi yondashuv samarali: avval ustozlar ijrosidagi usullarni eshitish va tahlil qilish; keyin usulning oddiy shaklini barqaror maromda o'zlashtirish; so'ngra shu usulning turli temp, dinamika va kontekstdagi imkoniyatlarini sinab ko'rish; oxirida kichik ijodiy o'tishlar va bezaklar orqali badiiy talqinni shakllantirish. Bunda har bir ijodiy qo'shimcha ustoz tomonidan nazorat qilinishi va uning an'anaviy asosga mosligi muhokama etilishi kerak.

Natijalar va ilmiy muhokama. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy doira ijrochiligida talqin bir vaqtning o'zida uch qatlamli hodisadir. Birinchi qatlam - normativ qatlam: usulning an'anaviy shakli, zarb nomlari, ritmik davr va marom saqlanadi. Ikkinchi qatlam - kontekstual qatlam: ijro vaziyati, janr, ansambl tarkibi, xonanda yoki raqqosa bilan muloqot hisobga olinadi. Uchinchi qatlam - individual qatlam: ijrochining badiiy sezgisi, tembr tanlovi, dinamik o'tishlari va badihaviy yondashuvi namoyon bo'ladi. Mazkur qatlamlar uyg'unlashgandagina talqin badiiy va ilmiy jihatdan asosli bo'ladi.

Doira talqinida an'anaviylikni saqlash ijodiy erkinlikni cheklamaydi, balki uni mazmun bilan ta'minlaydi. An'anadan xabardor ijrochi qaysi usulda qaysi urg'u muhimligini, qaysi vaziyatda zarbni engillatish yoki kuchaytirish mumkinligini, qaysi joyda sukutning o'zi ham badiiy ifoda bo'lishini biladi. Aksincha, an'anaviy poydevorsiz ijodkorlik ko'pincha tashqi texnik namoyishga aylanadi. Shu sababli zamonaviy doira ijrochiligi uchun eng muhim ilmiy xulosa shuki, yangilanish an'anaviy mezonlarning chuqur o'zlashtirilishi asosida yuzaga kelishi kerak.

Maqola doirasidagi muhokamalar asosida doira talqinini baholash uchun quyidagi mezonlar taklif etiladi: usul matniga sodiqlik; temp-marom barqarorligi; zarb tembrining badiiy maqsadga muvofiqligi; ansambl bilan muvofiqlashuv; badihaviy qo'shimchalarning me'yoriyligi; sahna mas'uliyati; vohaviy yoki maktabiy uslubga xos belgilarni to'g'ri anglash; texnik mahoratning mazmunga xizmat qilishi. Bu mezonlar nafaqat ilmiy tahlil,

balki amaliy dars jarayoni, ijro tanlovi va sahnaviy tayyorgarlik uchun ham foydali bo'lishi mumkin.

Shuningdek, doira ijrochiligida talqin masalasi maqom, raqs, xalqona marosim va zamonaviy sahna san'ati bilan bog'liq holda o'rganilganda yanada to'liq ochiladi. Chunki doira ijrosi hech qachon mutlaqo yakka ritmik hodisa emas; u muhit, harakat, ovoz, kuy, matn va tomoshabin bilan aloqa ichida yashaydi. Shu jihatdan doira talqini o'zbek an'anaviy ijrochiligining sintezlovchi, ya'ni turli badiiy komponentlarni birlashtiruvchi omillaridan biri sifatida baholanishi mumkin.

Xulosa. An'anaviy doira ijrochiligida ijroviy talqin masalasi an'ana va ijodiy yondashuv o'rtasidagi nozik muvozanatga asoslanadi. Doira ijrochisi usulni faqat mexanik ravishda takrorlamaydi; u maromni boshqaradi, ansamblni eshitadi, raqs yoki kuy harakatiga ichki tayanch beradi, sahnaviy jarayonning ritmik dramaturgiyasini shakllantiradi. Shuning uchun doira talqini texnik ijro, nazariy bilim, ustoz-shogird an'anasi, badiiy sezgi va sahna madaniyatining yaxlit birligidir.

Tadqiqot natijasida aniqlanishicha, doira ijrochiligida ijodiy yondashuv faqat an'anaviy usul matni, zarb tembri, marom va ijro maktablari tajribasi chuqur o'zlashtirilgandagina asosli bo'ladi. Ustoz-shogird tizimi bu jarayonda professional tafakkurni uzatishning eng samarali shakli bo'lib qoladi. Zamonaviy ta'lim, texnologik imkoniyatlar va sahnaviy yangilanishlar ushbu tizimni to'ldirishi mumkin, lekin uning o'rnini bosa olmaydi.

Maqolaning ilmiy-amaliy xulosasi shundan iboratki, doira talqinini baholashda tezlik, murakkablik yoki tashqi effekt emas, balki usulning mazmuni, tembr nazokati, ansamblga moslashuv, ijroviy me'yor va badiiy maqsadga xizmat qiluvchi ijodkorlik asosiy mezon bo'lishi zarur. Ana shundagina an'anaviy doira ijrochiligi zamonaviy sahna talablariga mos ravishda rivojlanadi, ayni paytda o'zining tarixiy ildizi, ustozlar merosi va milliy ijro ruhi bilan uzviy bog'liq holda saqlanadi.

Amaliy tavsiyalar:

- Doira ijrochiligi darslarida usulning faqat nota yoki sxematik shaklini emas, uning ijro konteksti, tembri va sahnaviy vazifasini ham tahlil qilish maqsadga muvofiq.
- Yosh ijrochilar repertuarida ustozlar merosiga oid namunalar, vohaviy uslubiy farqlar va zamonaviy sahnaviy asarlar muvozanatli berilishi lozim.
- Ijodiy qo'shimchalar va badiiy o'tishlar avval ustoz nazoratida, keyin sahnaviy tajriba asosida shakllantirilishi kerak.
- Doira talqinini baholashda tezlik va tashqi effekt bilan bir qatorda usulning mazmuni, ansamblga moslashuv va badiiy me'yor mezonlari ham e'tiborga olinishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Islomov D. Maxsus cholg'u (Doira usullari: ustozlar saboqlari). O'quv qo'llanma. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2015. - 140 b. + 4 b. rasm.

=====

2. Rustamov I. Doira cholg‘u ijrochiligida ijroviy usullarning ahamiyati // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. - 2023. - 3(4). - B. 74-79.

3. To‘rayev Q.F. O‘zbek musiqasida doira cholg‘usining o‘rni // Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: nazariya va amaliyot. - 2024. - B. 66-68. DOI: 10.5281/zenodo.10836522.

4. Samadov R. An’anaviy doira ijrochiligi. Kasb-hunar kollejlari uchun o‘quv qo‘llanma. - Toshkent: Bilim, 2004.

5. Begmatov S., Matyoqubov M. O‘zbek an’anaviy cholg‘ulari. - Toshkent: Yangi nashr, 2008.

6. Akbarov I.A. Musiqa lug‘ati. - Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, 1987.

7. Визго Т.С. Музыкальные инструменты Средней Азии: исторический очерк. - Москва, 1980.